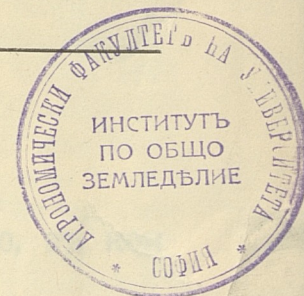

1762
818
Министерство на Земледелието и Държавните Имоти
ЗЕМЛЕДЪЛСКО ОТДЪЛЕНИЕ

НАСТАВЛЕНИЯ

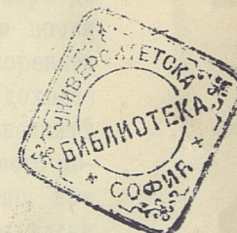
ЗА

СЪЯНЕ И ОТГЛЕДВАНЕ ЗАХАРНО ЦВЕКЛО

ОТЪ

ИВ. П. БЪРЗАКОВЪ

ДИРЕКТОРЪ НА ПЛОВДИВСКАТА ПОДВИЖНА ЗЕМЛЕДЪЛСКА КАТЕДРА

СОФИЯ

ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА

1915

33254

ДНБ 215.2

1960

Д 4653/1978

ВСИ „В. Коларов“
Централна библиотека
Пловдив

414

УЧЕБНИК
БИБЛИОТЕКА

Инв. № 6131 почв. уч.

1960

Тръбва ли да се сѣе захарно цвекло, въ кои стопанства и колко?

При грижливо обработване на цвеклото, земледѣлецът може да получи сръдно повече отъ 3000 кгр. на декаръ. Даже при неумѣла обработка, миналата година въ Пловдивско и Татаръ-Пазарджикско нѣкои земледѣлци сж получили отъ декаръ до 4000 кгр. Това се дължи, разбира се, на нашитѣ богати почви за цвекло. Продадено цвеклото на фабриката по уговорената цѣна (20 — 23 лева), дава общъ (грубъ) приходъ (доходъ) отъ 60 — 80 лева. Ако намалимъ този доходъ съ разноснитѣ по отгледването на цвеклото, чистиятъ доходъ ще бѣде много по-голямъ отъ този на житата и царевицата, но естествено, при обыкновенни пазарни условия за тѣзи двѣ групи земледѣлски растения.

Цвеклото се нуждае отъ дълбоко обработена почва и черпи храната си отъ долнитѣ пластове на послѣдната, до които коренитѣ на житнитѣ растения не винаги стигатъ; слѣдователно, тази храна, безъ отгледването на цвеклото, би останала често пѣти неизползувана. Дълбоко разработената почва бива още повече разрохкана отъ дългитѣ корени на цвеклото. Това пѣкъ помага на почвата да поеме и задържи въ себе си много повече влага отъ въздуха, необходима за обогатяване на нивата и осигуряване успѣха на слѣдващитѣ слѣдъ цвеклото житни и други растения. Благодарение на това, както и на обстоятелството, че разрохканата почва позволява да се развиятъ въ нея много по-добрѣ коренитѣ на житнитѣ растения и, слѣдователно, да черпятъ повече храна, послѣднитѣ даватъ богати реколти слѣдъ цвеклото. Отъ опитъ се е установило, че житата, посѣти слѣдъ цвеклото

на сѣщитѣ ниви, даватъ повече приходъ отъ тия, засѣти на ниви, на които не е било сѣяно цвекло.

Прѣзъ врѣме на разтежа си, цвеклото трѣбва да копаемъ нѣколко пѣти. Това помага да се очисти нивата почти съвършено отъ бурени и (слѣдъ цвеклото) да изглежда като добра угарь. Произведенията, които ще се получатъ отъ посѣва, засѣяны на тази нива слѣдъ цвеклото, не ще сѣ само повече, но ще бждатъ много чисти. Естествено е, че при такива условия тѣзи произведения ще получатъ и по-голѣма цѣна на тържището.

Слѣдъ очистиането на цвеклото, за да бжде прѣддено на фабриката, у цвеклопроизводителя оставатъ челата на цвекловитѣ глави и листата. Слѣдъ изтегляне на сладкия сокъ отъ цвеклото пѣкъ, оставатъ рѣзанкитѣ, които не сѣ нищо друго, освѣнъ цвекло, въ което нѣма главно само захарь. Тия рѣзанки се връщатъ, подъ извѣстни условия, на цвеклопроизводителитѣ. Листата съ остатѣцитѣ отъ цвекловитѣ глави и рѣзанкитѣ (кашата) сѣ отлична храна за добитѣка. Тази храна позволява на цвеклопроизводителя да увеличи добитѣка си и да го подобри, като подигне неговата продуктивностъ, като го направи, значи, по-доходенъ. Това пѣкъ ще позволи стопанството да произвежда повече торъ и така да се поддържа силата на нивитѣ.

Цвеклото е прѣдшественикъ на много други по-възнаградителни растения. Стопанинъ, който въведе въ стопанството си цвекло и го отгледва както трѣбва, нѣма да закъснѣе да се ползува и отъ други по-доходни земледѣлски растения, като: пшеница, ечмикъ, фий, бобъ, леща и др.

Прѣдвидъ на казаното до тука и на още многото блага, които захарното цвекло носи въ селското стопанство, желателно е, нашитѣ земледѣлци да започнатъ да го отгледватъ по-скоро, като прѣдварително прѣцѣнятъ, до колко тѣхнитѣ стопанства отговарятъ на слѣднитѣ условия:

1. Доходно е цвеклото: а) ако то се сѣе прѣдимно на собствени ниви, а не на такива, вземени подъ наемъ — съ изключение въ мѣстности, кждѣто послѣдния е ефтинъ и има свободни работни рѣцѣ; б) ако работитѣ по отгледването му се извършватъ отъ самитѣ членове на сѣмейството, или най-много, ако въ тия работи тѣ бждатъ само *подпомогнати* отъ ефтини наемни работници и в) ако стопанството се намира близко до нѣкое приемателно мѣсто (фабрика, гара или спирка), въ каквото

случай прѣвоза на цвеклото бива по-ефтинъ. Може и въ по-отдалечени отъ приемателнитѣ мѣста стопанства да се сѣе цвекло, но само, ако между послѣднитѣ и стопанствата има добри пѣтища, или пѣкъ, ако земледѣлецъ може да намѣри ефтино кола подъ наемъ.

Нѣма всѣкога добра смѣтка да се сѣе цвекло на чужди ниви, вземени подъ наемъ, и да се отгледва съ чужди, сѣкщо плащани работници, а така сѣкщо и въ стопанства, които се намиратъ далечъ отъ приемателнитѣ мѣста, или тамъ, кждѣто нѣма шосета.

Много е износно, ако разстоянието отъ стопанството до приемателното мѣсто, а така сѣкщо и изправността на пѣтищата позволяватъ на една конска кола да закара въ единъ день два пѣти цвекло.

При въвеждането на цвеклото въ районитѣ на нѣкои захарни фабрики, мнозина земледѣлци, поласкани отъ общани голѣми печалби, взѣха ниви подъ наемъ, а други на свои ниви засѣха грамадни пространства съ захарно цвекло. Послѣдницата бѣ, че засѣтото на такива пространства цвекло не можа да се обработи както трѣбва; нѣждѣ неуспѣха даже да го извадятъ и, естествено, земледѣлцитѣ изгубиха, вмѣсто да спечелятъ. Непрѣсмѣтливитѣ стопани, изгубили по такъвъ начинъ, сега на лѣво и дѣсно твърдятъ, че захарното цвекло е неизносно и успѣватъ нѣждѣ да разубѣдятъ лековѣрнитѣ.

Разумниятъ стопанинъ трѣбва, като прѣцѣни условията, при които се намира неговото стопанство, работната рѣка, съ която разполага вътрѣ въ стопанството си и пр., — да рѣши да сѣе цвекло. На него остава още да опрѣдѣли, какво пространство трѣбва ежегодно да засѣва съ цвекло. За да разрѣши този въпросъ, той трѣбва да има слѣдното прѣдвидъ:

За да дава постоянни и задоволителни реколти, цвеклото трѣбва да се сѣе на една и сѣща нива слѣдъ петъ-шестъ, а най-малко слѣдъ четири години. Ако цвеклото се сѣе въ течение на нѣколко години на една и сѣща нива, то я изтощава и хранитѣ, нуждни за вирѣнето, намаляватъ. Освѣнъ това, на такава нива се завѣждатъ много неприятели на цвеклото, които често унищожаватъ съвършено реколтата. Отъ това слѣдва, че разумниятъ земледѣлецъ ежегодно трѣбва да засѣва съ цвекло по една-шеста или една-пета или най-много една-четвърта отъ нивитѣ си, така че цвеклото да се върне на сѣщитѣ ниви

слѣдъ петъ, шестъ или четире години. Ако работната рѣка въ стопанството е недостатъчна, за да обработва такова пространство, а така сѣщо, ако наемния трудъ е скъпъ, това пространство трѣбва да се намали и въ никои случай не бива да бѣде по-големо.

Земледѣлецъ, който се ржководи отъ казаното до тука и при отгледването на цвеклото изпълни наставленията, които се даватъ по-долѣ, нека бѣде увѣренъ, че цвеклото ще му донася благодать не само съ приходитѣ си, но още и съ това, че ще създаде, както казахме, условия за въвеждането на нѣкои други по-доходни културни земледѣлски растения.

Наставления

За отгледване захарно цвекло.

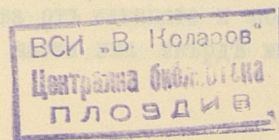
Цвеклото е двѣгодишно растение. Прѣзъ първата година то образува своя месецъ коренъ, а прѣзъ втората — плода, сѣменна кутийка, въ която се намиратъ сѣмената. Има два вида цвекло: крѣмно и захарно. Крѣмното служи за храна на добитѣка, а захарното — за произвеждане захаръ, която се съдържа, като сладка течностъ, въ месестия коренъ.

Климатъ.

Захарното цвекло е растение, което може да успѣва навсѣкждѣ въ България, освѣнъ по високитѣ планински мѣста. Най-добрѣ успѣва въ мѣста, дѣто зимата бива много влажна, пролѣтѣта топла и умѣрено влажна, лѣтото не много горещо и умѣрено влажно, а есенѣта суха, топла, съ ясни дни. Общо взето, захарното цвекло вирѣе тамъ, кждѣто успѣва пшеницата. За пълното му развитие сж потребни около 150—200 дни.

Почва.

Понеже захарното цвекло се нуждае отъ по-вечко вода за образуване на своя месецъ коренъ, не бива да се сѣе на леки и бѣдни пѣськливи почви, но то не обича и мѣчнообработваемитѣ глинести, плитки и извънредно влажни почви. Най-добрѣ успѣва на дълбокитѣ хумузно-глинести и хумузно-мергелнитѣ почви. Добро цвекло се получава и на по-високи ниви, открити и изложени на югъ или на юго-изтокъ — на такова, които биватъ по-вече огрѣвани отъ слънцето прѣзъ деня. За-

сѣнчениѣ мѣста даватъ слаба и лоша реколта. Почвата трѣбва, обаче, да е силна (богата), дълбока и не камениста. Сжщо необходимо е подпочвата да не задържа водата, а подпочвената вода да не е много близо до повърхността.

Торене.

Ниви, които за първъ път се сѣятъ съ цвекло, нѣматъ толкова нужда отъ торъ, но такива, на които цвеклото идва за втори път, трѣбва да бждатъ наторени. Най-добръ е цвеклото да дойде на втора сила, т. е. да се тори прѣди засѣването на прѣдшествующето растение, въ какъвто случай може да се употреби и не толкова добръ огниль торъ. Ако, обаче, е наложително да се тори цвеклото, трѣбва да се употреби позизниль торъ и то още прѣзъ есенъта, или най-късно прѣзъ зимата, но никога не прѣзъ пролѣтъта, като сжщеврѣменно тора се заоре на десетина сантиметра дълбочина. Ако нивата се натори съ прѣсенъ торъ, ще се получатъ едри цвеклови глави, бѣдни на захаръ, и ще трѣбва да се копае нѣколко пъти повече, за да се държи нивата чиста отъ бурени. Най-добриятъ торъ за цвеклото е оборскиятъ. Ако той е недостатъченъ, може да се употребятъ искусствени торове, но въ такъвъ случай трѣбва да се тори по начинитъ, показани отъ агрономитъ. Много добръ торъ за цвеклото е пепельта отъ огнището и варовитата калъ, която остава при получаването на захаръта въ захарнитъ фабрики. Последната се употребява отъ 800 до 1200 и повече кгр. на декаръ и може да се вземе, или даромъ или срѣщу нищожна цѣна, отъ фабричитъ. Този торъ дѣйствува още по-добръ, ако се употреби за прѣдшествующето растение, та цвеклото да дойде като второ растение.

Мѣсто на цвеклото между другитъ растения въ сѣитбооборота на стопанството.

Не трѣбва всѣка година да се сѣе цвекло на една и сжща нива, защото почвата отслабва, изчерпатъ се хранитѣ, а най-главно навѣждатъ се много неприятели на цвеклото — особено едни малки червейчета, наречени *нематоди*, които могатъ да унищожатъ съвършенно реколтата. Добръ е цвеклото да дохожда на една и сжща нива слѣдъ 4—5 години. Май-добръ се развива цвеклото, когато дойде слѣдъ житно или бобово растение,

които сж оставили нивата чиста. Особено добра реколта дава то на разорани и почистени люцернови и детелинови ливади. Захарното цвекло не вирѣе добръ слѣдъ царевича, защото тя изчерпва доста силно почвата и то надълбоко, кждѣто и цвеклото търси храната си. Житнитъ растения черпятъ по-плитко храна и затова тѣ не си прѣчатъ съ цвеклото. Най-добръ е, при сегашния начинъ на използване земята въ нашитъ селски стопанства, цвеклото да заеме частъ отъ угаръта, която да се натори добръ прѣзъ есенъта. Въ такъвъ случай растенията ще се наслѣдватъ така: цвекло наторено, зимна пшеница, лѣтници, угаръ наторена, пшеница, цвекло, угаръ, зимница, лѣтница и т. н.

Приготвяне на почвата.

Най-голѣмата грѣшка, правена до сега отъ нашитъ цвеклопроизводители, една отъ главнитъ, дори единствената причина за слабитъ реколти, е лошото подготвяне на почвата, на която се сѣе цвеклото. Слабитъ реколти отчаяха цвеклопроизводителитъ и мнозина отъ тѣхъ замислиха да не сѣятъ вече цвекло. За да се осигури добра реколта отъ цвеклото, която при нашитъ условия въ никой случай не трѣбва да бжде помалка отъ 2500 кгр. на декаръ, трѣбва грижливо да се подготви почвата, а главно дълбоко да се разработи. Коренътъ на цвеклото е месестъ, съ малки странични коренчета; той често достига на дълбочина дори до 3 метра и отъ тамъ черпи влага. Поради това, цвеклото не страда много отъ суша. Формата на корена е почти конусообразна. За да може да се развие той правилно, въ естествената си форма, и да наедрѣе, трѣбва да имаме дълбока рохка почва, като обработваме постепенно нивитъ си, до като почвата достигне около 25—30 с. м. дълбочина. Ако почвата нѣма такава дълбочина, т. е., ако оранъта е плитка, коренътъ се развива правилно само до като допрѣ до здравето, не разработено мѣсто, което въ такъвъ случай не е по-дълбоко отъ 10—15 с. м. Тамъ краятъ на корена или спира своя растежъ, или се раздвоява, или подпетява и расте въ страни, да търси разработена почва. Естествено е, че въ такъвъ случай той остава малкъ и, за да може да достигне що-годѣ обикновената си голѣмина, израства малко надъ земята. Тази частъ, обаче, която е надъ земята, се огрѣва отъ слънцето и получава зеленявъ цвѣтъ, а въ зеленитъ части има твърдѣ малко захаръ.

Такива зелени части фабриката не приема, защото не сж достатъчно захарни, а това е една загуба за цвеклопроизводителитѣ. Плиткото разработване на почвата е причина цвеклото да спрѣ своя растежъ прѣзъ лѣтнитѣ топлини, понеже почвата изсъхва, а то не може да се ползува отъ влагата, намираща се въ подолнитѣ пластове. Цвеклото, засѣто на плитко разработена почва, черпи своята храна отъ горния пластъ на послѣдната, отъ ждѣто черпятъ храни и житнитѣ растения; слѣдователно, посѣто въ такава подготвена нива, то врѣди, вмѣсто да ползува, слѣдвашето житно растение. Отъ горното се вижда, колко е пагубно да се сѣе цвекло на плитко разработена нива. Съ това найлесно може да се обяснятъ толкова слабитѣ реколти, които получаватъ нѣкои наши цвеклопроизводители.

Нека видимъ сега, какъ трѣбва да бжде разработена нивата, на която ще сѣемъ цвекло.

Ние по-горѣ видѣхме, че цвеклото трѣбва да се сѣе слѣдъ житно растение и на дълбоко разработена почва. Още слѣдъ жътвата стърнишката трѣбва да се подмѣтне на дълбочина въ зависимостъ отъ естеството на почвата, така напр., на по-тежкитѣ почви тя се зарава на 8—10 с. м., а на по-лекитѣ на 10—12 с. м. дълбочина.

Подмѣтката има за цѣль да задържи лѣтната влага въ почвата, толкова необходима за доизгниване, както на стърнишката, така и на другитѣ органически вещества, останали неогинити въ земята, и съ това да се засили почвата. Освѣнъ това, посредствомъ нея се заораватъ сѣмената на плѣвелитѣ, които поникватъ още прѣзъ сжщото лѣто и се унищожаватъ чрѣзъ грапене (търмечене). Безъ това сѣмената на плѣвелитѣ оставатъ на повърхността на почвата, прѣзимуватъ и напролѣтъ, заедно съ посѣва, който се сѣе, се засѣватъ и нивата не може да бжде чиста. Прѣзъ лѣтото, слѣдъ подмѣтката, щомъ се забѣлжи, че плѣвелитѣ поникнатъ и угарѣта се зазеленѣе, нивата трѣбва да се прѣграпи. Това се прави и когато, вслѣдствие на дъждоветѣ, на повърхността на почвата се образува кора. Грапенето има за цѣль, отъ една страна, да изкорени току-що поникналитѣ плѣвели, а отъ друга — да попрѣчи на изпаряването на влагата отъ почвата и да разчупи почвената кора. По този начинъ се дава достъпъ на въздуха въ почвата, който, заедно съ влагата, е необходимъ за гниването на стърнишката и въобще за приготвяне храна за растенията. Ако, вслѣдствие на много дъж-

дове, е пропустнато наврѣмненото грапене и плѣвелитѣ сж порастнали много, послѣднитѣ трѣбва да се покосятъ, до като не сж още озрѣли сѣмената имъ. Грапенето може да се повтори и потрети до есенѣта, но прѣзъ лѣтото не бива да се оре нивата, защото съ оранѣта ще се намали влагата, която въ лѣтнитѣ сухи горещини е твърдѣ необходима.

Ако нивата, на която ще се сѣе цвекло, трѣбва да се натори, торѣтъ се разхвърля прѣди да се извърши подмѣтката на стърнишката и заедно съ послѣдната се заорава. Количеството на тора, което трѣбва да се хвърли на декаръ, зависи отъ силата на почвата. Ако почвата не е толкова слаба, достатъчни сж 4—5 кола на декаръ, ако, обаче, е слаба, трѣба да се хвърлятъ 6—8 кола на декаръ.

Кѣсничко наесенъ, когато земледѣлцитѣ сж свободни отъ полскитѣ работи, и щомъ врѣмето позволи, трѣба да се оре дълбоко, но постепенно, до като слѣдъ нѣколко години дълбочината достигне 25—30 с. м. За тази цѣль трѣба да се оре съ плугъ отъ по-голѣми номеръ—Н-рѣ 7 или Н-рѣ 8, тегленъ отъ два чифта добитѣкъ. Сжщото се постига и съ плугъ Н-рѣ 6, пустнатъ по-дълбоко, като слѣдъ него, въ сжщата бразда, се пустне и подривачъ. Въ послѣдния случай плугѣтъ оре на дълбочина 15—18 с. м., а подривачѣтъ разрохква почвата на 10 с. м., като я оставя на самото ѣ мѣсто, безъ да я изхвърля навънъ. Така прѣорана, нивата остава прѣзъ зимата. Сябговетѣ, дъждоветѣ, студѣтъ и пр. раздробяватъ почвата на дребни части и я насищатъ съ влага. Напролѣтъ, щомъ поизпрѣхне земята, нивата се прѣграпва и, ако отъ пролѣтнитѣ дъждове почвата е сбита и се е образувала кора или пѣкъ има поникнали плѣвели, грапенето трѣба да се повтори и потрети до сѣитбата на цвеклото. Когато почвата е много сбита, може да се прѣоре и напролѣтъ, но всѣкога трѣба да се внимава да се не изгуби влагата.

Прѣди самата сѣитба, нивата се грапи и ние започваме да сѣемъ. За правилната сѣитба, нивата трѣбва да бжде много добрѣ разрохкана и да нѣма голѣми буци, които да ѣ прѣчатъ. Ако такива има, 15—20 дни прѣди сѣитбата нивата трѣба да се прѣвали съ валякъ, който разтрошава нѣкои отъ буцитѣ, а другитѣ притиска въ влажната почва, ждѣто, при второто грапене, тѣ биватъ разтрошени.

Отъ казаното до тукъ за подготвянето на почвата е явно, че цвеклопроизводители непрѣменно трѣба да притежава плугъ

и грапа (брана) и че онзи, който нѣма плугъ и обработка нивата си съ орало, никога нѣма да получи голѣма реколта отъ цвеклото. Този, който наесенъ не оре постепенно дълбоко за цвеклото, по-добъръ е да се откаже да сѣе цвекло, защото ще получи слаба реколта, която нѣма да възнагради труда му.

Сѣме и сѣитба.

Има разни сортове захарно цвекло. Едни отъ тѣхъ съдържатъ повече захаръ, а други — по-малко; едни образуватъ поедри глави, други — по-дребни. Нашитѣ захарни фабрики сами даватъ сѣме отъ цвекло за посѣване. Лесно е да се разбере, че фабрицитѣ раздаватъ сѣмена отъ такива сортове, които съдържатъ повече захаръ. Това е и въ интереса на самия цвекло-производителъ, защото, ако той познава едрината, до която достига дадения сортъ, ще даде и нуждната гъстота на посѣва, за да получи реколта съ повече глави. А знае се, че на сто части (%) едритѣ цвекла съдържатъ сравнително по-малко захаръ, отколькото дребнитѣ. Но и тукъ, обаче, има единъ прѣдѣлъ, по-долѣ отъ който не може да се отиде. Напр. много дребнитѣ цвеклови глави, макаръ да съдържатъ сравнително по-голѣмъ процентъ захаръ, не могатъ да бждатъ съвършено прѣработени, защото послѣдната мжно се изважда отъ тѣхъ.¹⁾

За различнитѣ мѣста у насъ врѣмето за сѣитбата не е още установено, обаче, при разрѣшаването на този въпросъ, цвеклопроизводителтъ трѣбва да има слѣдното прѣдвидѣ: За да поникне цвекловото сѣме, нуждае се отъ много влага; то трѣбва да попие 120—160% вода отъ тежината си, за да може коравата обвивка на зърнцата да се размекне така, щото кълноветѣ да я пробиятъ. (Житнитѣ сѣмена попиватъ 50% отъ тежината си, за да поникнатъ). Освѣнъ влага, необходима е и топлина. Отъ изпитванията, които сж извършени въ това отношение, се е дошло до заключение, че цвекловото сѣме никне и при 4°R, но слѣдъ 22 дни; при 8.4°R слѣдъ 9 дни, а при 14°R слѣдъ 4 дни. Това показва, че, при опрѣдѣляне врѣмето за сѣитбата, ще трѣбва да се внимава, щото тя да се извърши до като въ почвата има много влага, но въ сжщото врѣме нивата

¹⁾ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти ще прѣдприеме въ държавнитѣ стопанства и въ частни такива редъ години масови опити, за да се установи, кои отъ извѣстнитѣ до сега сортове захарно цвекло даватъ при май-малка взискателностъ най-голѣма количествена реколта съ най-голѣмъ процентъ захаръ.

да бжде добръ стоплена и да нѣма опасностъ отъ повторно застудяване на врѣмето. Ако сѣе мѣ рано, когато почвата не се е достатъчно стоплила, никненето ще стане едва слѣдъ 20 до 25 дни. Въ това врѣме често пжти сѣмената могатъ да бждатъ нападнати отъ разни гжби и плѣсени и зародиша имъ да бжде умъртвенъ. Ако пъкъ сѣитбата се извърши при благоприятно врѣме, но при рискъ да се повърнатъ студоветѣ, сѣмето ще покълни и поникне, ала настѣпилитѣ студове ще прѣкъснатъ растежа на младитѣ растения и, когато врѣмето се поправи, тѣ наново ще започнатъ да растатъ. Такова прѣкъсване на растежа умъртвява растението или пъкъ влияе върху развиването му въ стебло, вмѣсто въ коренъ и то още въ първата година. Подобни случаи — особено съ крѣмно цвекло — имаше прѣзъ миналата година твърдѣ много въ Пловдивско и Пазарджикско.¹⁾

Относително количеството на сѣмето, което трѣбва да се употреби за засѣване на единъ декаръ, може да се каже слѣдното:

Това количество зависи отъ прѣснотата на сѣмето, т. е. дали послѣдното е ново; ако пъкъ е старо (нѣколко годишно), то е изгубило твърдѣ много отъ кълнителната си способностъ. Най-добъръ е да се употребява сѣме отъ послѣдната реколта. Може да се употреби двѣ и тригодишно сѣме, но затова трѣбва да се увеличи количеството му, като при това се знае слѣдното: Плодътъ на цвеклото, както споменахме, е кутийка, вжтрѣшността на която е раздѣлена съ прѣградки и въ всѣка прѣградка се намира по едно лѣскаво зрънце, което е въ сжщность сѣмето на цвеклото. Въ единъ плодъ (кутийка) се намиратъ 2, 3, 4 — 5 зрънца-сѣменца. Всичкитѣ тѣзи сѣменца, обаче, не никнатъ, защото нѣкои отъ тѣхъ не сж съвършенно развити. Приема се като правило, че отъ 100 цвеклови плодове, които иматъ 300 — 400 — 500 зрънца въ себе си, ще изникнатъ 250 — 300 растения и то при много благоприятни условия и ако сѣмето не е по-старо отъ една до двѣ години. Ето защо, слѣдъ поникването на цвеклото, се забѣлѣзва на нѣкои мѣста извънредно гжстъ посѣвъ, при всичко, че сѣитбата се е извършила равномерно — съ редосѣялка.

¹⁾ Опититѣ, произведени за тази цѣль въ Русенската опитна станция, сж показали, че за тамошнитѣ условия, по отношение количеството на реколтата и процентното съдържание на захаръ, най-добри сж се оказали сортоветѣ: Kleinwanzlebener, Dippe, Breustädter Elite. Първопоменатия държи първо мѣсто, защото е далъ 4044 кгр. цвекло на декаръ при 17.8% захаръ или на декаръ е далъ 716 кгр. захаръ. (Ново земледѣлие кн. 2, статия отъ г. Ив. Ивановъ).

Тѣзи опити, разбира се, не могатъ да бждатъ равнозначущи при различни условия.

Като се знае горното и като се знае още старо или ново ли е сѣмето, добръ или злѣ ли е било запазено до посѣването му, лесно е да се опрѣдѣли потребното количество за посѣване на дадено пространство. За правило се взима слѣдното: Отъ прѣсно и добръ запазено сѣме сж достатѣчни 2.5 до 3 кг. за единъ декаръ. За по-голѣма сигурностъ, обаче, особено, ако не е извѣстно, отъ кога е сѣмето и ако по цвѣта то изглежда сѣмнително, добръ е да се засѣе повечко. Доброто сѣме трѣбва да има кафяво-зеленъ цвѣтъ; 45 сѣмена да тежатъ най-малко единъ грамъ; отъ 100 такива сѣмена въ течение на 14 дни да поникнатъ 170 растения. Ако зърната сж много кафяви и подхождатъ повече къмъ червеникавъ цвѣтъ, тѣ сж много стари; ако пъкъ иматъ зеленъ цвѣтъ, това показва, че тѣ не сж добръ озрѣли.

Много е важно цвеклопроизводителитѣ да знаятъ горнитѣ подробности, защото, ако се не снабдятъ съ добри сѣмена и посѣятъ стари, недозрѣли или употребятъ недостатѣчно сѣме, ще получатъ неравни посѣви, които отпослѣ мжно се поправятъ.

За да се ускори поникването на цвекловото сѣме, нѣкои го ржтятъ. Ржтенето се извършва така: Сѣмето се направи на фигури, като лехи, на дебелина 50—60 с. м. въ една стая съ камененъ или дървенъ подъ (дюшеме). Тази стая трѣбва лесно да се провѣтрява. Чрѣзъ лѣйки сѣмето се полива съ вода. Водата трѣбва да съставлява 25—30% отъ тежината на сѣмето. Слѣдъ това съ лопатата сѣмето се прѣхвърля до тогава, до като водата се попие отъ него — така че то да стане влажно, но не мокро. Слѣдъ това сѣмето се струпа на купове и се покрива съ чували или рогозки (не и съ мушамы), за да се навлажни добръ. Въ това положение (на купъ) сѣмето остава само 3—4 часа и слѣдъ това наново се разстила на дебелина около 9—10 с. м. и се бърка съ дървено гребло, което има зѣби дълги 30—35 с. м. Подиръ 1—2 дена наново се полива съ 10% отъ първата тежина на сѣмето и трети пътъ слѣдъ други 1—2 дена, като се полѣе още съ 5—10% вода, тоже отъ първата му тежина. При това ржтене трѣбва да се внимава, щото сѣмето да набѣбне само за по-лесно поникване, но да не покълни, защото нѣжнитѣ кълнове много лесно опадватъ и, вмѣсто полза, ще причинимъ врѣда. До ржтенето на сѣмето трѣбва да се прибѣгва само, ако сме сигурни, че нивата, на която ще сѣемъ, има достатѣчна влага. Ако се посѣе ржтеното сѣме въ суха

нива и скоро не вали дѣждъ, влагата, която има набѣбналото сѣме, се привлича и попива отъ сухата почва, а то остава сухо и порастването му спира. За да се не грѣши, по-добръ е да се сѣе нержтено сѣме. Когато, слѣдъ поникването на цвеклото, на нивата се забѣлѣжатъ праздни мѣста (петна) и се види, че нѣма надежда да поникне сѣмето, тогава тѣзи мѣста можемъ да досѣемъ (въ гнѣзда) съ ржтено сѣме.

Сѣитбата на захарното цвекло се извършва съ редови сѣялки, нарочно приготвени за тази работа. Редовитѣ сѣялки едновременно сѣятъ и зариватъ сѣмето. Тѣ могатъ така да се нагаждатъ, че да се увеличава или намалява разстоянието между редоветѣ и това между отдѣлнитѣ растения въ редоветѣ. Разстоянието между редоветѣ и между отдѣлнитѣ растения бива различно, въ зависимостъ отъ силата на нивата. Така напр., ако нивата е силна, цвеклото се сѣе по-нагжето, защото иначе биха се получили много едри глави, бѣдни на захаръ. Ако, обаче, нивата е слаба, посѣвътъ трѣбва да бѣде по-редѣкъ, за да може слаборастящото растение да има достатѣчно мѣсто и просторъ за развитие — тѣмъ обратното, което е нужно при сѣитбата на житнитѣ растения. Последнитѣ въ силни почви се сѣятъ по-редко, защото братятъ, а въ слаби — по-гжсто, защото въ такива обикновенно не братятъ толкова. Ако въ силни почви посѣемъ гжсто житата, посѣвътъ непрѣменно ще полегне. И тука, при захарното цвекло, по отношение гжстотата на посѣва, има извѣстни прѣдѣли, надъ и подъ които не трѣбва да се отива. При опрѣдѣлянето на тия прѣдѣли трѣбва да се има прѣдвидъ, да се получатъ по-едрички цвекла съ най-много захаръ, за да се запазятъ еднакво интереситѣ на фабричитѣ и тия на земледѣлцитѣ. На последнитѣ е по-сгодно да произведатъ по-едри глави, защото по-ефтино ще извършатъ обработката, чистенето и прѣнасянето; по-малко прѣстъ ще носятъ въ фабриката чрѣзъ едритѣ, отколкуто чрѣзъ дребнитѣ глави; цвеклото по-малко ще се изпарява, слѣдователно по-малко ще се губи отъ тежината и по-лесно ще се товари и разтоварва. Обикновенно редъ отъ редъ трѣбва да отстои на 40—45 с. м., въ по-силни почви на 35—40 с. м., а въ редоветѣ отдѣлнитѣ растения да сж отдалечени едно отъ друго 18—20—25 с. м. въ зависимостъ отъ сорта, почвата и пр.

Прѣди да се пушне машината да сѣе, нивата трѣбва, чрѣзъ грапене, добръ да се изравни и раздроби. На повърх-

ността ѝ не трѣбва да има буци по-големи отъ едри орѣхи или най-много колкото гжше яйце. Тежината на ботушитѣ (цѣвитѣ, кавалитѣ) на машината трѣбва да бѣде така нагласена, сѣмето да не пада по-дълбоко отъ 2 с. м. въ тежкитѣ и отъ 4—5 с. м. въ по-лекитѣ почви. Ако сѣмето падне по-дълбоко, опасно е, че нѣма да поникне. Направлението на редоветѣ се опрѣдѣля отъ положението на нивата, обаче, при еднакви условия, добрѣ е да се прѣдпочитатъ редоветѣ отъ сѣверъ къмъ югъ, за да бѣдатъ по-добрѣ и повече огрѣвани отъ слънцето.

Слѣдъ засѣването, повърхността на нивата не бива да се завлича съ дѣска, както правятъ нѣкои, нито пъкъ да се прѣваля съ валякъ, а само, ако повърхността ѝ не е била добрѣ изравнена, да се прѣборани съ влакъ (сюргия) или съ грапа, обрѣната съ жбитѣ на горѣ, или пъкъ съ набита между жбитѣ ѝ слама, за да не рови по-дълбоко отъ 1—1½ с. м. Не трѣбва, както се каза по-горѣ, да се завлича нивата слѣдъ сѣитбата съ дѣска, защото на повърхността на така завлечената нива, слѣдъ дъждъ, се образува кора, която прѣчи да никне цвеклото. Не трѣбва да се валя нивата и съ валякъ, защото съ това се дига влагата отъ долѣ къмъ повърхността и по такъвъ начинъ се изгубва. Валянето може да се прѣпоръчва само, ако, при извършване на сѣитбата, въ почвата не е имало достатъчно влага, та, за да може такава да се извлече отъ долѣ нагорѣ къмъ сѣмената, повърхността на почвата трѣбва да се посбие. Разбира се, когато нѣма влага въ почвата, не трѣбва да се сѣе. Ако никненето закъснѣе и, слѣдъ като се провѣри, се види, че причината е образувалата се кора на повърхността на нивата, добрѣ е да се прѣграпи напрѣки на редоветѣ, като между жбитѣ на грапата се набие слама, за да не потѣва много.

Отгледване.

Всичкитѣ растения, особено цвеклото, само тогава възнаграждаватъ стопанина, когато той се грижи за тѣхното отгледване. Нѣкои земеделски растения сѣ по-снисходителни къмъ стопанина, ала цвеклото не прощава. Който не го отгледва добрѣ, не получава добъръ приходъ. Работитѣ, които прѣдстоятъ да се извършатъ съ цвеклото прѣзъ врѣме на неговия растежъ, сѣ: прашене, разредяване, копане и изваждане. Ще разгледаме всѣка отъ тия работи по отдѣлно.

1. Прашене.

При благоприятни условия, слѣдъ 8—10 дни, а ако сме сѣли съ ржтено сѣме, слѣдъ 4—5 дни, цвеклото пониква. Когато, като застанемъ край нивата, заблѣжимъ, че редоветѣ сѣ вече очертали съ поникналитѣ растения, веднага трѣбва да започнемъ съ прашенето. Тази работа не бива да се бави никакъ, защото поникналитѣ млади растения сѣ много нѣжни и коренчетата имъ се нуждаятъ отъ рохка почва, за да могатъ лесно да намѣрятъ и черпятъ храна. Прашенето се извършва ржчно, съ специални машинки, които трѣбва да се подържатъ постоянно остри. Тази работа може да се извършва и съ обикновенни, но остри мотики. При прашенето всѣки работникъ взема по два реда, като стѣпва съ двата крака между тия два реда, а работницитѣ върватъ единъ подиръ другъ, а не успоредно. При прашенето трѣбва да се внимава, щото мотиката да не приближава по-близо отъ 4—5 с. м. до растенията, защото тѣ сѣ толкова нѣжни, щото всѣко откриване или разбутване на коренитѣ имъ може да причини изсъхване или най-малко забавяне на растежа. Работницитѣ трѣбва да се стараятъ да не правятъ много чести стѣпки и направенитѣ трѣбва да се разкопаватъ, като или сѣщия работникъ трѣбва да се обръща назадъ да си разкопава стѣпкитѣ, или пъкъ слѣдниятъ работникъ да прѣсяга и ги разкопава. Прашенето трѣбва да извършваме плитко (2—3 с. м.) и въ сухо врѣме, само да разтрошимъ кората, която се е образувала и да пораслабимъ растенията.

2. Прѣкопаване.

Ако почвата слѣдъ дъждъ е образувала кора, или пъкъ между редоветѣ и растенията поникнатъ плѣвели, тогава, безъ да се гледа, че скоро е прашено, започва се копанѣта, като се внимава и тя да бѣде извършена въ сухо врѣме. Копанѣта трѣбва да бѣде по-дълбока отъ прашенето, около 5—6 с. м. Съ прѣкопаването се постигатъ три цѣли: 1. Съ разрохването повърхността на нивата се прѣчи да се образува кора и се помага да прониква въздуха въ почвата, който е необходимъ, както за дишането на коренитѣ на растенията, така и за нуждата да се извършатъ правилно ония дѣйствиия, които сѣ необходими, за да се натрупатъ въ почвата храни за растенията. 2. Съ копанѣта се прѣчи за безцѣлното изпаряване на влагата,

която остава на разположение на растенията. 3. Съ копанята се изчистват плъвелитѣ, които, благодарение на рохката почва, бързо растатъ, изчерпватъ влагата и храната, необходими за цвекловитѣ растения, и засѣнчватъ послѣднитѣ, съ което имъ отнематъ възможността да се развиватъ правилно. Малки пространства се копятъ съ мотика. Единъ работникъ може да прѣкопае отъ 8 ара до 1 декаръ. За голѣмитѣ пространства би трѣбало да се употреби конска копачка, напр. система „Сакъ“, която е нагодена да се нагласява споредъ широчината на редоветѣ. Съ нея може да се прѣкопае единъ хектаръ (10 декара) въ $1\frac{1}{2}$ день. Разбира се, по доброкачественостъ ржната работа надминава тая на конската копачка. Работата на послѣдната трѣбва да се поправи съ 2—3 ржчи надници. Конската копачка струва 50—60 лева.

Колко пкти и кога трѣбва да се копае цвеклото, не може да се опрѣдѣли; то зависи отъ естеството на почвата и отъ врѣмето. Така напр., ниви, които слѣдъ дъждъ образуватъ кора, или такива, които лесно буренясватъ, трѣбва по-често да се копятъ; сжщо така, ако по-често вали дъждъ, копанята трѣбва да е по-честа. Понѣкога цвеклото трѣбва да бѣде прѣкопано даже 5—6 пкти. Едно трѣбва да знаятъ цвеклопроизводителитѣ: *цвеклото трѣбва да се копае най-малко три пкти*. Послѣдната копань трѣбва да бѣде съ загърляне, т. е. така извършена, че, заедно съ прѣкопаването, прѣстѣта да се прибира къмъ коренитѣ, за да се покриятъ цвекловитѣ глави до подъ листата, като се пази, да не пада прѣстѣ надъ растението, особено къмъ сърдцето му. Съ това се постига, щото по-малка частъ отъ главата на цвеклото да стои открито и да зеленѣе, вслѣдствие на което послѣ и по-малка частъ бива отрѣзвана при чистенето, слѣдъ изваждането на цвеклото отъ земята. И при другитѣ прѣкопавания, освѣнъ при прашенето, добръ е прѣстѣта малко да се поприбира къмъ коренитѣ, безъ, обаче, съ това да се образуватъ вади между редоветѣ.

Послѣдната копань трѣбва да бѣде свършена прѣди листата на цвеклото да се засрѣщнатъ помежду редоветѣ; щомъ листата на цвеклата се срѣщнатъ, всѣкаква работа трѣбва да се прѣбустанови, освѣнъ плѣвенето, ако се явятъ много плѣвели.

До колко е важно честото прѣкопаване на цвеклото, се вижда отъ опититѣ на Кнауера. Той получилъ отъ единъ декаръ при едно прѣкопаване 1766 кгр., — при двѣ 2022, при три —

2711, при четири — 3122 и при петъ — 3311 кгр. Опититѣ, прѣдприети съ сжщата пѣль, въ Дербчинското опитно поле (Русия), дали слѣднитѣ резултати отъ декаръ: при едно прѣкопаване — 1707 кгр., при двѣ — 2702, при три — 3200, при четири — 3395 и при петъ — 3458 килограма. Въ сухи години, при прѣдвиждана слаба реколта отъ цвеклото и при слабо растене на плѣвелитѣ, прѣкопаванията трѣбва да бѣдатъ по-малко, защото, освѣнъ че нѣма да се отплатятъ, но още ще се изгуби и така малкото влага въ почвата, а съ това още повече ще се намали, вмѣсто да се увеличи, реколтата.

3. Проредяване.

Слѣдъ първото прѣкопаване се пристѣпва къмъ проредяването на цвеклото съ проскубане. При отгледването на цвеклото, тази работа е много важна и трѣбва да се извърши съ най-голѣмо внимание, защото всѣко цвеклово растение трѣбва да стои отдѣлно едно отъ друго, безъ да бѣде притиснато или стѣснявано отъ другитѣ съсѣдни нему, та да расте и се развива съвѣнъ отдѣлно и независимо отъ другитѣ. Това не може да се постигне както и да е била извършена сѣитбата, защото, ние знаемъ, отъ всѣки цвекловъ плодъ никнатъ по 2—3 растения. Цвеклото се проредява обикновено, когато образува 4—5 листенца и коренчетата надобелѣятъ колкото гѣше перо или житна стрѣнь. Проредяването (проскубането) може да се извърши и по-рано, защото колкото се забавя тази работа, толкова тя се отразява врѣдно на очакваната реколта по слѣднитѣ причини:

Излишнитѣ растения безполезно черпятъ храната и влагата, които оставатъ слѣдъ проредяването; тѣ притискатъ и не даватъ възможностъ на другитѣ да се развиятъ именно въ този периодъ на растежъ, когато послѣднитѣ трѣбва да заякнатъ и прѣнесатъ съ успѣхъ лѣтнитѣ горещини. Ако проредяването се забави, коренитѣ на гѣсто поникналитѣ растения се толкова много прѣплитатъ, щото при проскубането се поврѣждатъ и коренитѣ на растенията, които трѣбва да се оставятъ. При закъсняването съ прореждането, растенията избуйватъ и слѣдъ проскубането останалитѣ, изложени на слънцето, увѣхватъ. Отъ опити е установено, че късното прореждане се отразява много пагубно върху реколтата. И много ранното проскубане е опасно, ако въ даденото мѣсто падатъ късни слани, защото разреденото цвекло по-мѣчно може да изѣржа сланитѣ, отколкото неразре-

деното. Съ една дума, времето за тази работа ще определи самъ цвеклопроизводителтъ, като се ръководи отъ това: щомъ нѣма опасностъ отъ слана, може, макаръ цвеклото да е слабо, да пристъпи къмъ неговото разреждане.

Тази работа се извършва така: Определя се растоянието, което трѣбва да се остави празно между растенията въ редоветѣ, като за случая се дадатъ на работниците мѣрки (отрѣзани прѣчици). Всѣки работникъ отмѣрва съ прѣчицата (18—20—25 с. м.), за да види, кое растение трѣбва да остави, избира по-добъръ развитото, хваща го съ лѣвата си ръка и го натисва къмъ земята, а съ дѣсната изкубува останалитѣ растения, като тегли не нагорѣ, а въ страни. Слѣдъ това съ ръката си привлича малко прѣстъ около оставеното растение, съ цѣлъ да го запази да не завѣхне отъ горещината. За да се улесни тази работа, може да се помогне що-годѣ така: Съ мотиката поопитенъ работникъ върви срѣщу редоветѣ и отсича (на приблизително установеното между растенията растояние) всички цвеклови растения, като оставя по нѣколко, отъ които при проскубуването ще остане послѣ само едно. Така оставенитѣ цвекла, слѣдъ като мине работника, изглеждатъ по реда като наредени китки. Подиръ работника, който работи съ мотика, дохождатъ работниците — проскубвачи и проскубуватъ тия китки, както се каза по-горѣ, като отъ всѣка една оставатъ само по едно растение и то най-силното.

Когато въ нѣкои мѣста пада късно слана и, ако се чака съ разреждането, цвекловитѣ растения биха станали голѣми, или пъкъ, ако вече въ дадено мѣсто се появятъ напѣкоми, вредни за цвеклото, то, за да се избѣгне всѣка опасностъ, пакъ рано се разрежда, но проскубуването става така, че се оставятъ растения по-нагъсто — на половина отъ първото растояние — и слѣдъ като опасността отъ сланата или отъ неприятелитѣ на цвеклото е прѣминала, наново се проскубува на нужното растояние. Разреждането е много лека работа и, за да бѣде по-ефтино и да се не стѣпва нивата, извършва се отъ дѣца, които, разбира се, трѣбва да бѣдатъ боси.

Проредяването трѣбва да започва отъ тази частъ на нивата, въ която посѣвътъ е по-силенъ, било че тамъ по-рано е сѣто, било че нивата въ тази си частъ е по-силна и пр. Веднага слѣдъ проредяването, или едновременно съ него, се прѣкопава нивата, като слѣдъ проскубвачитѣ върватъ копачитѣ или пъкъ конската копачка.

Растежъ и зрѣяне.

Времето за растежа на цвеклото може да се раздѣли на три периода. Всѣки периодъ изисква отдѣлни благоприятни природни условия. Така напр., прѣзъ първия периодъ растението се стреми да образува листа и коренъ; прѣзъ втория — голѣмия месецъ коренъ; а прѣзъ третия — да натрупа захаръ. Затова въ първия периодъ, т. е. отъ посѣването до къмъ 15 май, цвеклото изисква топло и влажно врѣме; слѣдъ това до къмъ края на юли — по-малко влага и умѣрена топлина, а прѣзъ августъ и септември — ясни и топли слънчеви дни. Къмъ втория периодъ се забѣлѣзва усилено образуване на листата — почти всѣки два дена се образува по единъ листъ и приблизително отъ 15 май до къмъ 16 юли (два мѣсеца) всѣки коренъ образува около 30 листа, които не сж еднакво трайни — едни много скоро умиратъ, а други траятъ по-дълго врѣме. Листата, които оставатъ върху растението въ послѣдня му периодъ, сж отъ особено голѣмо значение за натрупване по-вече захаръ въ цвекловия коренъ, ето защо при обработката тѣ трѣбва да се пазятъ.

При голѣма суша, въ втория периодъ на растежа и ако разположенито на нивата позволява, може, и добръ е, да се напоява еднажъ или даже по-вече пѣти. Напояването е вредно въ послѣдния периодъ на растежа, а въ втория и къмъ края на първия никакъ не вреди — напротивъ, помага за по-скорошното образуване на по-голѣми цвеклови корени. Непродължително, обаче, слѣдъ напояването трѣбва да се копае плитко, за да се разстроши образувалата се кора. Напояването на цвеклото не бива да считаме като необходима работа при отглеждането му, както е напр. разреждането и копането, но при нужда и при възможностъ, добръ е цвеклопроизводителъ да се възползува отъ него.

Работитѣ, които прѣдстоятъ да се извършатъ на нивата, засѣта съ цвекло, приблизително съвпадатъ по врѣме както слѣдва: Сѣитба отъ 15 мартъ до 1 априлъ; прашене отъ 1—15 априлъ; първо прѣкопаване отъ 15—30 априлъ; разреждане въ началото на май до къмъ Костадиновъ-денъ; втора копанъ прѣзъ сжщото врѣме; послѣдната копанъ до края на м. юни. Отъ това се вижда, че само послѣдната копанъ ще съвпадне въ нѣкои мѣстности съ жътвата, а всички други работи ще се извършатъ прѣзъ врѣме, когато земледѣлецъ нѣма много усилена полска работа, освѣнъ коситба.

Прѣди озрѣването на цвеклото, редоветѣ се сливатъ и не могатъ да се разпознаятъ; когато, обаче, настѣпи зрѣянето, тѣ заличаватъ, защото външнитѣ листа пожълтяватъ, увисватъ надолѣ и изсъхватъ. Вътрѣшнитѣ листа оставатъ зелени; тѣ сѣ по-малки и не могатъ да стигнатъ голѣмината на външнитѣ. Озрѣването на цвеклото се познава най-добрѣ съ изпитване, колко захаръ съдържатъ главитѣ. Цвеклопроизводителтъ не може да извърши тази работа, но това може да направи агронома, катедрата или фабриката.

Когато есента е топла, съ ясни дни, цвеклото зрѣе бързо; ако, обаче, тя е дъждовна и хладна — зрѣнето закъснява. Особено късно зрѣе цвеклото, когато мѣсецъ юни и юли сѣ много сухи и горещи и нивата не е била приготвена дълбоко още прѣзъ есента. Дъждовната есенъ подбужда цвекловитѣ глави къмъ новъ растежъ, като натрупанитѣ захарни материи се прѣобръщатъ въ други, наголѣмващи главитѣ — съ други думи, цвеклото се „отвърща“. Гѣсто посѣтитѣ цвекла зрѣятъ по-рано и обратно. Това може да се обясни съ влиянието на влагата: при първитѣ тя е по-малка, а при вторитѣ — по-голѣма. Цвеклото въ Южна България, при благоприятни условия, озрѣва около Кръстовденъ (14 септември), а въ Сѣверна по-късно.

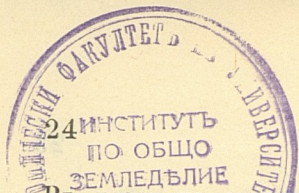
Изваждане на цвеклото.

Желателно е цвеклото да се изважда въ сухо врѣме. Цвеклото се изкубува отъ земята съ рѣцѣ или съ специални желѣзни вили, които фабриктѣ доставятъ и даватъ подѣ извѣстни условия на цвеклопроизводителитѣ. Вилитѣ сѣ така нагодени, че цвеклото се ненаранява. Работника хваща два реда и съ вилата изважда цвекловитѣ глави изъ земята, хваща главитѣ за листата, отърева ги и ги удря или една о друга или о дръжката на вилата, за да опада прѣстѣта, слѣдѣ което ги хвърля въ междината на втория и третия редѣ. Другиятъ работникъ, който изважда третия и четвъртия редѣ, хвърля тоже на същото мѣсто главитѣ и по такъвъ начинъ отъ четире реда се образува единъ редѣ купчини цвекло въ междинитѣ на втория и третия редѣ. Така се продължава до като бѣде извадено всичкото цвекло.

Едновременно съ изваждането, други работници — мъже, жени, дѣца — чистятъ цвеклото. Чисти се така: Съ тѣпото на специаленъ ножъ, даденъ на цвеклопроизводителя отъ фабриката, се отстъргва прѣстѣта, останала полепена по цвеклото, и

се отстраняватъ тънцитѣ коренчета. Съ остото на ножа се отрѣзва зелената частъ на цвекловата глава, разклонението на корена, ако има такъвъ, и опашката (тънката частъ на корена), ако послѣдната работа е, разбира се, условена съ фабриката. До кѣдѣ да се отрѣже цвеклото на горния край — къмъ листата, е въпросъ, който винаги е пораждалъ спорове между цвеклопроизводителитѣ и хората на фабриктѣ. Понеже горната (зелената) частъ на цвекловата глава съдържа твърдѣ малко захаръ и, освѣнтъ това, понеже се намиратъ пшѣки, които при запазването на цвеклото до прѣработването му въ фабриката, може да поникнатъ, а съ това да се намали захарѣта въ главата, то фабриктѣ не желаятъ да получаватъ тази частъ. Цвеклопроизводителитѣ пъкъ иматъ интересъ да отрѣжатъ по-малко, за да прѣдадатъ на фабриката по-голѣма тежина, понеже възъ основа на такава имъ се заплаща цвеклото. Благодарение на тази противоположностъ на интереситѣ, често въ фабриктѣ се намира цвекло, на което главитѣ сѣ отрѣзани почти на половина, и такива, на които съвсѣмъ малка частъ е отрѣзана и цвеклата даже сѣ наново покарвали. Добрѣ е да се рѣже така, че на отрѣзаната частъ да останатъ всичкитѣ листа на цвеклото и да паднатъ на земята заедно съ челото, безъ да остане листъ върху главата, та отдѣлно да се рѣже. Такова рѣзване ще задоволи и двѣтѣ страни. При отрѣзването челата на по-едритѣ глави, често се виждатъ кухни въ вътрѣшността на цвеклото, които въ повечето случаи сѣ черни. Работника съ по-тѣсенъ ножъ трѣбва да изчевърка черното отъ тѣзи кухни. Опашкитѣ на цвеклото (ако е уговорено съ фабриката) трѣбва да се отрѣзватъ до тамъ, до кѣдѣто краятъ е по-тънъкъ отъ 1½ до 2 с. м. Очистеното по указания начинъ цвекло се оставя на по-малки купчинки и, за да се избѣгне изпаряването, което намалява тежината, и, за да не увѣхне цвеклото, което и фабриктѣ не желаятъ, то се покрива съ отрѣзанитѣ листа до закарването му на прѣдавателното мѣсто.

При чистенето на цвеклото, листата трѣбва да се пазятъ да се не окалятъ и въобще да се не посипватъ съ прѣстѣ. Тѣ сѣ отлична храна за добитѣка, затова трѣбва да се натоварятъ съ вила на колата и да се откаратъ въ стопанството. Листата се даватъ на добитѣка въ прѣсно състояние, но въ голѣмо количество сѣ опасни, особено за брѣмненитѣ животни. За да станатъ листата отлична храна, постѣпва се по слѣдния начинъ:

Въ двора на стопанството се изкопава четвъртитъ или продълговатъ трапъ на дълбочина 1 до 1½ метръ и дългъ споредъ количеството на цвекловитъ листа. Дъното на трапа трѣбва да бѣде равно. Този трапъ се напълва съ листа, като се надвършва нагорѣ още толкова, колкото е билъ дълбокъ. Слѣдъ 2—3 деня листата увѣхвватъ и се слѣгатъ до повърхността на трапа. Повторно се натрупватъ листа пакъ на такава височина, които тоже спадатъ слѣдъ 2 — 3 деня и трети пѣтъ пакъ се натрупватъ, като се покриватъ отгорѣ съ едра слама на дебелина 20-25 с. м. Добрѣ е между отдѣлнитъ пластове да се туря малко плѣва. Слѣдъ това трапа се покрива (вѣрху сламата) съ прѣстъ на дебелина 30-40 с. м. Листата въ трапа ще продължаватъ да спадатъ и прѣстѣта ще се сниша, вслѣдствие на което ще се появятъ пукнатини по повърхността. Тѣзи пукнатини трѣбва да се засипватъ веднага съ прѣстъ. Слѣдъ 3-4 седмици листата ще станатъ добра кисела храна, която добитѣка яде съ голѣма охота.

Въ договора, който се сключва между захарната фабрика и цвеклопроизводителя, обикновено се прѣдвижда, щото всичкитъ рѣзанки, получени отъ прѣдаденото цвекло, или частъ отъ тѣхъ, да се получатъ отъ цвеклопроизводителитъ. Това е една добра мѣрка, защото рѣзанкитъ сж отлична храна за добитѣка. Освѣнъ това съ връщането и изхранването имъ се връща въ стопанството една частъ отъ веществата, изнесени чрѣзъ цвеклото. Рѣзанкитъ могатъ да се запазятъ за по-дълго врѣме по сѣщия начинъ, както се каза за листата, само че дъното на трапа трѣбва да има малкъ наклонъ, за да оттича излишната вода. Тѣ могатъ да се запазятъ и надъ земята, като се направятъ на купъ, стъпватъ се добрѣ, покриватъ се съ едра слама и слѣдъ това се затрупватъ съ прѣстъ на дебелина 50—60 с. м. Отъ врѣме на врѣме, обаче, купѣтъ трѣбва да бѣде прѣглежданъ и, ако се забѣлѣжатъ пукнатини, да се засипатъ съ прѣстъ. Рѣзанкитъ сж добра храна за добитѣка, опрѣдѣленъ за угояване. На брѣмененъ добитѣкъ не бива да се дава двѣ — три седмици прѣди раждането. На единъ срѣденъ волъ или крава сж достатѣчни 12—15 до 20 кгр. на день споредъ животното. Отначало добитѣка яде неохотно рѣзанкитъ, затова тѣ трѣбва да му се даватъ разбъркани съ ярма или трици, а слѣдъ като привикне може да му се даватъ безъ да се смѣсватъ съ каквато и да било храна.

